

האם מותר להתעניין בתחזית אסטרולוגית?

הרב עמוס שושן

ראשי פרקים:

הצגת השאלה

מזל היום ומזל החודש והאם יש מזל לישראל

האם יש אמת באסטרולוגיה?

האם אפשר לשנות את המזל?

תמים תהיה עם ה'

סיכום

הקדמה

נשאלתי בדבר מה שמפרסמים מפעם לפעם הורוסקופים, שהם תחזית לאדם מה יהיה לו בשבוע או בחודש הקרוב על פי כוכבי השמים ובהתאם לחודש בו נולד האדם. האם יש אמת בפרסום זה, ויש לחשוש לדברים המובאים שם? האם מותר להסתכל בזה, או ללכת ליועצים העוסקים בתחזית על פי הכוכבים?

מזל היום ומזל החודש והאם יש מזל לישראל

בפתח דברינו נדגיש, כי אחד מיסודות היהדות הוא: "תמים תהיה עם ה' אלוהיך" (דברים יח, יג). וכפירוש רש"י בד"ה "שם": "התהלך עמו בתמימות ותצפה לו, ולא תחקור אחר העתידות, אלא כל מה שיבוא עליך קבל בתמימות ואז תהיה עמו ולחלקו", כפי שנרחיב בהמשך. למרות זאת, נראה שיש בהחלט יסוד של אמת לחוכמת הראייה בכוכבים, אך ההורוסקופ המסחרי המצוי בימינו בעיתונות אין בו אמת, שהרי אמרו חז"ל שלא רק מזל החודש שנולד בו האדם משפיע, אלא גם מזל היום.

כך מוכח בסוגיה במסכת שבת דף קנו, א. שם הובא שבפנקסו של רבי יהושע בן לוי כתוב שהנולד ביום ראשון יהא מיוחד במידה אחת או לטובה או לרעה. הנולד ביום שני יהיה אדם רגזן, משום שנחלקו בו המים. הנולד ביום שלישי יהיה אדם עשיר ונואף, משום שנבראו בו העשבים שמתרכבים מאד וצומחים בערבוביה. הנולד ביום רביעי יהיה אדם חכם, משום שנתלו בו המאורות, וכן על זו הדרך. עוד הובא שם שגם המזל גורם ומשפיע. הנולד במזל שבתאי, יהיה אדם שמחשבותיו בטלים או שכל החושבים עליו בטלים, הנולד בצדק יהיה אדם צדקן במצוות, והנולד במאדים יהיה שופך דמים, ואמר רב אשי: או אומן מקיז דם או גנב או קצב או מוהל. נראה מכאן, שההורוסקופים המופיעים בעיתונים, אין בהם ממש. שהרי גם מזל היום וגם מזל החודש גורמים, ולא די באחד מהם.

עוד חלקו שם בגמרא, אם יש מזל או אין השפעת המזל על ישראל:

איתמר רבי חנינא אומר: מזל מחכים, מזל מעשיר, ויש מזל לישראל. רבי יוחנן אמר: אין מזל לישראל... שנאמר: 'כה אמר ה' אל דרך הגויים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו, כי יחתו הגויים מהמה', הם יחתו, ולא ישראל. ואף רב סבר אין מזל לישראל, דאמר רב יהודה אמר רב מניין שאין מזל לישראל? שנאמר: 'ויוצא אותו החוצה', אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם בן ביתי יורש אותי. אמר לו: לאו, כי אם אשר יצא ממעריך. אמר לפניו: רבוננו של עולם נסתכלתי באצטגנינות שלי ואיני ראוי להוליד בן. אמר ליה: צא מאצטגנינות שלך, שאין מזל לישראל!

יש לברר מהי כוונת הגמרא שאין מזל לישראל. האם כוונת הגמרא שתחזית אסטרוולוגית משמעותית רק לאומות העולם ולא לישראל? האם הכוונה שרק יחידי סגולה מישראל הם מעל המזל, או שכל אחד מישראל יכול לשנות את מזלו על ידי מעשיו?

האם יש אמת באסטרוולוגיה?

מהמובא בגמרא, משמע שיש אמת בתחזית המזלות, אלא שנחלקו חכמינו האם גם על ישראל משפיע המזל, וגם בזה משמע שאכן המזל משפיע על ישראל, אלא שאם אדם נוהג בדרך מצווה ותפילה יתירה, על ידי זכות גדולה אפשר שישתנה מזלו. כך כתב רש"י בפירושו להבטחת ה' לאברהם: "ויוצא אתו החוצה ויאמר הַבֵּט נָא הַשְּׁמַיְמָה וְסִפֵּר הַכּוֹכְבִּים אִם תּוּכַל לְסַפֵּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זְרַעְךָ" (בראשית טו, ה):

ויוצא אתו החוצה - לפי פשוטו, הוציאו מאהלו לחוץ לראות הכוכבים. ולפי מדרשו, אמר לו צא מאצטגנינות שלך שראית במזלות שאינך עתיד להעמיד בן. אברם אין לו בן, אבל אברהם יש לו בן. וכן שרי לא תלד, אבל שרה תלד. אני קורא לכם שם אחר וישתנה המזל.

כיוצא בזה כתב גם רבינו בחיי שם, וחיזק את קבלת חז"ל באמת שבחוכמת המזלות:

ולפי דעתי זהו ביאור (ישעיה מא) 'צדק יקראהו לרגלו', על כוכב צדק. ומכאן הוכיחו ז"ל אין מזל לישראל כי הם למעלה מהם. וכן אמרו במדרש (שיר ח) 'ברח דודי ודמה לך לצבי', זה אברהם שנקרא אוהבי. על הרי בשמים, אל תקרי בשמים אלא בשמים. ואמרו: אין מזל לישראל, באור הדבר בכלל ישראל, אבל בפרטם יש מזל לכל אחד ואחד, שהרי חכמת המזלות חכמה גדולה ומפוארה היא, אין רו"ל מכחישין אותה כלל.

גם בנימוקי יוסף לגאון רבי יוסף חביבה, במסכת סנהדרין טז, ב בדפי הרי"ף כתב שיש אמת בחכמת החזוים בכוכבים:

מה שאדם מכיר במערכת הכוכבים ומהלכן, כגון אלו הוברי שמים החזוים בכוכבים, אין זו בכלל נחש, שזו חכמה גדולה וגזירה שגור הקב"ה מששת ימי בראשית להנהיג עולמו בכך. על כן יתפלל כל חסיד לבטל ממנו גזרת המזל, כי מאת אדון הכל בא הכל, ובידו לעשות ולשנות כחפצו.

אולם לדעת הרמב"ם כל דברי החזוים בכוכבים הם שקר וסכלות, כדבריו המפורסמים בתשובתו לחכמי מונטפשליר:

דעו רבותי, שכל אותן הדברים כלן של גזרת הכוכבים, שהן אומרים יארע כך ולא יארע כך, ומולדו של זה ימשוך לו שיהיה לו כך ויארע לו כך ולא יארע כך - כל אותן הדברים אינן דברי חכמה כלל, וטפשות הן, וראיות ברורות שאין בהן דופי יש לי לבטל כל עיקרי אותן הדברים. ומעולם לא נתעסק בעניין זה ולא חיבר בו אחד מחכמי יון, שהם חכמים ודאי, ולא חיברו אותם בחבורים כלל, אלא הכשדים והכלדים והמצרים והכנענים עשו אותה הטעות שקראו אותה חכמה, וזו היתה דעתם ואמונתם באותן הימים. אבל חכמי יון הפילוסופים, שחיברו בחכמות ונתעסקו בכל מיני מדע, מהתלין ושוחקין ומלעיביין באלו הארבע אמות שאמרתי לכם, ועורכין ראיות ברורות לבטל כל דבריהן שורש וענף... ואל תדמו שאותן הדברים אין שם ראיה להן ולפיכך לא נאמין בהן, אלא ראיות ברורות נכונות, אין בהן דפי, יש לבטל כל אותן הדברים. ולא ידבק באותן הדברים אלא פתי שיאמין לכל דבר, או מי שרוצה לרמות אחרים.¹

כיוצא בזה כתב הרמב"ם גם בפרק שמיני של הקדמתו לפרקי אבות:

שלא תחשוב לאמתיות אותן ההזיות שיבדון בעלי גזירת הכוכבים, באשר הם טוענים כי מולדות בני האדם ישימום בעלי מעלה או בעלי פחיתות, ושהאדם מוכרח על אותן הפעולות דוקא. אבל אתה דע, כי דבר מסכם עליו מתורתנו ומפילוסופית יון, כמו שאמתוהו טענות האמת, שמעשי האדם כולם מסורים אליו, אין כופה עליו בהם, ולא מושך לו מבחוץ בשום פנים, שיטהו אל מעלה או פחיתות; אלא אם כן תהיה הכנה מזגית בלבד, כמו שבארנו, שיקל בגללה דבר או יקשה, אבל שיחייב או ימנע - אין בשום פנים. ואלו היה האדם מוכרח על מעשיו - היו בטלים הצווי והזהרה התוריים, והיה כל זה שוא

גמור, הואיל ואין בחירה לאדם במה שיעשה. וכמו כן היה מתחייב בטול הלמוד, והחנוך, ולמידת המלאכות כלן, כל זה היה הבל, הואיל והאדם אין מנוס לו בהכרח, בגלל מושכו מבחון, לשיטת מי שסובר כן, ממעשה פלוני שיעשהו, וממדע פלוני שידעוהו, וממדה פלונית שתקנה לו. והיה השכר והענש גם כן עול גמור, הן ממנו קצתנו לקצתנו, והן מה' לנו... וזה כלו שוא ושקר גמור, ונגד המשכל והמרגש, והריסת חומת התורה, ויחוס עול לה' יתעלה, חלילה לו מזה.

וכך פסק הרמב"ם בהלכות תשובה פ"ה ה"ד:

אילו היה האל גוזר על האדם להיות צדיק או רשע, או אילו היה שם דבר שמושך את האדם בעיקר תולדתו לדרך מן הדרכים או למדע מן המדעות או לדעה מן הדעות או למעשה מן המעשים, כמו שבודים מלבם הטפשים הוברי שמים, היאך היה מצוה לנו על ידי הנביאים: עשה כך ואל תעשה כך... והוא מתחלת ברייתו כבר נגזר עליו או תולדתו תמשוך אותו לדבר שאי אפשר לזוז ממנו? ומה מקום היה לכל התורה כולה? ובאיזה דין ואיזה משפט נפרע מן הרשע, או משלם שכר לצדיק, השופט כל הארץ לא יעשה משפט?!

אולם הרמב"ן תמה על דבריו של הרמב"ם, השוללים מכל וכל את דברי החוזים בכוכבים, שהרי הם בניגוד לעולה מדברי חז"ל בסוגיה במסכת שבת. ואף ששאלו חז"ל במסכת פסחים ק"ג, ב"מניין שאין שואלים בכלדיים" - החוזים בכוכבים, והשיבו שדבר זה למדנו מן הפסוק "תמים תהיה עם ה' אלהיך", הסביר הרמב"ן שזו וודאי הדרכה רוחנית ראויה, אך עכ"פ אין הדבר אסור משום "לא תנחשו":

בודאי משמע, שאין האצטגנינות בכלל ניוש, דמיבעיא ליה: מנין שאין שואלים בכלדיים? (ולא אמרו שזה משום איסור "לא תנחשו" אלא משום הציווי: "תמים תהיה")... ואלו שמנחשים בכוכבים דקתני, לא באצטגנינות קאמר. ומההיא שמעתא, דפרק מי שהשיך, נמי משמע: דמותר לשמוע להם, ולהאמין דבריהם. מאברהם, שאמר: נסתכלתי באצטגנינות. ומדברי עקיבא, דהוה דאיג אמילתא דברתיה טובא. ולאחר שנצלה, דרש משום צדקה, נצלה ממיתה, ממש. שמע מינה: מאמין היה בהם. ומעובדא דרב נחמן בר יצחק, נמי. אלא שפעמים הקב"ה עושה נס ליראיו, לבטל מהם גזירת הכוכבים. והם מן הנסים הנסתרים, שהם בדרך תשמישו של עולם, שכל התורה תלויה בהם. לפיכך, אין שואלים בהם, אלא מהלך בתמימות, שנאמר: תמים תהיה עם ה' אלהיך. ואם ראה בהן דבר, שלא כרצונו, עושה מצות ומרבה בתפלה. אבל אם ראה באצטגנינות, יום שאין טוב למלאכתו, נשמר ממנו ואינו סומך על הנס. וכסבור אני, שאסור לבוא כנגד המזלות על הנס!

משמע מדברי הרמב"ן שדברי החוזים בכוכבים יש בהם אמת, וראוי לחוש לדבריהם. היוצא מדברינו שאמנם לדעת הרמב"ם אין מזל לישראל, ומה שכתוב בגמרא בשבת זו רק "הכנה מיזגית", אך לא כזו הקובעת את מעשיו של האדם. אולם מפשט דברי חז"ל ולדעת רבים מן הראשונים המזל אכן משפיע על האדם והנהגתו,³ ולכן יש להתחשב בכך. מעתה יש לשאול, בהנחה והמזל משפיע על האדם, האם וכיצד יכול אדם מישראל לשנותו?

האם אפשר לשנות את המזל?

רש"י בפירושו לגמרא בשבת פירש את דברי חז"ל "אין מזל לישראל" שעל ידי תפלה וזכות משתנה מזלו לטובה. תוספות שם בד"ה "אין מזל לישראל" הקשו: "והא דאמר רבא בשילהי מועד קטן כח, א בני, חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא?" אם כן יש מזל לישראל! ותירצו: "מכל מקום על ידי זכות גדול משתנה. אבל פעמים שאין המזל משתנה, כדאמר ביבמות פרק החולץ ג, א: 'זכה מוסיפין לו, לא זכה פוחתין לו'". ובמסכת יבמות נ, א, בד"ה "מוסיפין לו", כתבו תוספות עוד: "ומיהו, לא שכיח שישתנה המזל, כדמוכח בתענית כה, א גבי עובדא דרבי אלעזר בן פדת". שם מסופר על עוניו הגדול של רבי אלעזר בן פדת, ושהקב"ה שאלו אם נוח לו שיחריב את העולם ויברא

2 שו"ת הרשב"א המיוחס לרמב"ן סי' רפג.

3 לכאורה דיון זה מעלה את שאלת הבחירה החופשית של האדם. אם יש מזל לישראל והכל קבוע כיצד ניתן לדון את האדם על מעשיו? באוצר הגאונים, (ליון ח"ב עמ' 160) תירצו שגם הסובר שיש מזל לישראל הכוונה היא בעושר ובחכמה, אך לא שכל מעשיו תלויים במזל וידועים מראש. ואילו לדעת הרמב"ם יש להסביר את דברי התלמוד כי זמן הולדת האדם וכו' גורם להכנה מיזגית שתגרום נטיית מה במעשיו של האדם, אך עדיין רשות בידו נתונה לכופף עצמו למעשה כזה או אחר.

אותו מחדש, ואז יתכן שהוא יוולד בשעת מזל מזונות. רבי אלעזר שואל על כך: "כולי האי ואפשר?"⁴ הרי לנו שקשה מאד לשנות את המזל בו אדם נולד, ולא שכיח שיתרחש שינוי שכזה.

אולם כפי הנראה דבר זה נאמר רק ביחס לשינוי יסודי במזלו ובמסלול חייו של האדם, שהרי בסוגיה במסכת שבת הוכיחה הגמרא שאין מזל לישראל ממעשה שהיה עם שמואל ואבלט (חכם גוי חוזה בכוכבים), שראו אנשים הולכים לאגם. אמר לו אבלט לשמואל: אדם זה ילך ולא יחזור, שיכישו נחש וימות. אמר לו שמואל: אם בן ישראל הוא, ילך וישוב. תוך שהם יושבים הלך ובא. קם אבלט, פרק את משאו של אדם מעל גבו, ומצא בו נחש מת חצוי בשני משאותיו. שאלו שמואל: איזה מעשה טוב עשית? אמר לו: כל יום אנו אוספים פת ומחלקים בין כולם ואוכלים יחדיו, היום היה אחד מאיתנו שבא בלא פת, והתבייש. אמרתי להם אני אקום לחלק את הלחם, וכשהגעתי אליו עשיתי עצמי כאילו אני לוקח גם ממנו, כדי שלא יתבייש. אמר לו: מצוה עשית! יצא שמואל ודרש: "וצדקה תציל ממות".

מעשה דומה מובא בירושלמי בשבת פ"ו, ה"ט. מעשה בשני תלמידי רבי חנינא שיצאו לקצוץ עצים. ראה אותם אסטרוולוג אחד, ואמר: שנים הללו ילכו ולא יחזרו. כשיצאו פגע בהם זקן אחד ואמר להם: עשו עמי חסד, שזה שלושה ימים שלא טעמתי כלום. היתה עמם ככר לחם אחת, פרסו מחצה ונתנו לו. אכל והתפלל עליהם, אמר להם: כשם שקיימתם היום את נפשי, כך תתקיים היום נפשכם. יצאו בשלום וחזרו בשלום. היו שם אנשים ששמעו דברי האסטרוולוג. אמרו לו: לא כך אמרת, שנים אלו ילכו ולא יחזרו? הרי כאן אדם שקרן שאסטרוולוגיה שלו שקר! אף על פי כן הלכו וחפשו ומצאו נחש, חצוי בחבילה אחת וחציו בחבילה אחרת, אמרו: מה מעשה טוב עשיתם היום? סחו להם אותו המעשה. אמר: ומה אני יכול לעשות, ואלוהיהם של היהודים מתפייס בחצי כיכר!

עוד מסופר בגמרא בשבת שם, על ביתו של רבי עקיבא שאמרו החוזים בכוכבים שביום חתונתה יכיש אותה נחש ותמות. והיה דואג על כך מאד.⁴ בליל חופתה נעצה את סיכת ראשה בחור שבכותל, ונכנסה הסיכה בעינו של הנחש. בבוקר כאשר ביקשה לקחת את סיכתה נסרך הנחש אחריה. אמר לה אביה: מה מעשה עשית? אמרה לו: בערב בא עני וקרא בשער, והיו כולם טרודים בסעודת הנישואין ולא היה מי שישמע אותו, באתי ולקחתי את המנה שנתת לי ונתתי אותה לעני. אמר לה: מצוה עשית! יצא רבי עקיבא ודרש: "וצדקה תציל ממות".

מוכח אם כן שחכמים חשו לתחזיתם של הרואים בכוכבים,⁵ כיון שיש בהם אמת מסוימת. הדבר נכון בוודאי כלפי גויים, המונהגים על פי המציאות הטבעית, אולם גם כלל אנשי ישראל, בלא הנהגה והתערבות על טבעית, מושפעים מתחזית הכוכבים. אלא שכאשר אדם מישראל נוהג באופן חריג, ומתעלה מעל לטבע האנושי הפשוט, אף הקב"ה נוהג עמו מידה כנגד מידה מעל לטבע ומצילו מגורלו. על כן, למרות שאמרו שהאסטרוולוג שקרן, חיפשו ומצאו בחבילות העצים נחש מת. וכן מוכח שרבי עקיבא גם היה דואג על הדבר הרבה! משמע שחשש לדבריהם.⁶ עצם העובדה שאמרו חכמינו אלה "וצדקה תציל ממות", משמע שלדעתם אכן היו אמורים למות בדרך הטבע, אלא שמעשה הצדקה שלהם

4 חשוב להעיר שבדפוס וילנא המצוי לפנינו משמע שרק היא דאגה ולא ר' עקיבא שכן הנוסח: "הוה דאיגא אמילתא", וכע"ז גם בכת"י ונציה (רפ-רפג) "הוה דאיגא מילתא". אמנם בכת"י אוקספורד 366 הנוסח הוא: "הוה דאיג עלה דמילתא טובא" וכע"ז בכת"י ותיקן 108 "הוה דאיג אמילתא טובא" וכך גרסו חלק מהראשונים, ראו לדוגמה דברי הנימוקי" בהערה הבאה. ראו עוד יונה פרנקל, עיונים בעולמו הרוחני של סיפור האגדה, ספריית הילל בן חיים הוצאת הקיבוץ המאוחד, הדפסה שישית 10 20 עמ' 13-16. פרנקל אינו מתייחס לשינויי הגרסאות, אך עומד בדקות על כך, שלמרות שר' עקיבא דאג מאד, מכל מקום לא ביטל את החתונה... (הערת העורך: נ"א).

5 לגרסה שרבי עקיבא דאג על הדבר, וחשש לדברי החוזים בכוכבים, מדוע לא ביטל את החתונה? נראה כי הטעם, משום שיש לאדם להמשיך את חייו בדרך הטבע, ועוד שידע רבי עקיבא כי יתכן ולא התקיימו דבריהם. הוא אינו אומר לביתו שתעשה פעולה של חסד, אלא דווקא פעולת החסד שהיא עושה מעצמה מבטלת את המסלול שנקבע לה. וכן ביתר הסיפורים המובאים בתלמוד שם, (עייני עוד "עיונים בעולמו הרוחני של סיפור האגדה", פרנקל לעיל).

6 וכן כתב בנימוקי יוסף בסנהדרין דף טז, ב בדפי הרי"ף, המובא לעיל, וכמו שסיים שם: "ומצינו ברבי עקיבא במאי דאמרי ליה כלדאי אברתיה והוה דאיג טובא, ולבסוף נעשה להם נס בזכות הצדקה".

הצילם ממות, ולכן דרשו: וצדקה תציל ממות. 'ראה מה שכתב בזה הרשב"ץ במגן אבות (אבות ג, יט) וז"ל:

ורבותינו ז"ל למדונו דבר זה מעניין האצטגנינות שאמרו בפרק מי שהחשיך, האי מאן דבמאדים, יהא גברא שיד דמא או גנבא או אומנא או טבחא או מהוללה, והקשה רבא על עצמו שהיה במאדים ולא היה בו כן, והשיבו לו מר נמי עניש וקטיל, הרי שהרשות נתונה ביד האדם להטות הדבר הידוע בסוף המעשה, אם מפני גזירת האל, אם מפני גזירת הכוכבים, למצוה או לעבירה. ובוהו יתקיים מאמר רבי עקיבא שאמר, הכל צפוי והרשות נתונה. ולפי זה אמרו בפרק כל היד (נדה טז, ב) שהב"ה גזור על הטיפה שיהיה עשיר או עני, גיבור או חלש, חכם או טיפש, שכל זה לפי כח הטיפה, אבל שיהיה צדיק או רשע אינו גזור עליה, לפי שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים.

אלא שדווקא משום כך יש עדיין יש לתמוה, מדוע לא הזהיר שמואל לאותו האיש שיתכן וימות? וגדולה מזו, מדוע לא הזהיר רבי עקיבא את בתו? ונראה, שאף על פי שאכן חששו, מכל מקום לא קמו לעשות מעשה, שכן היאך יוכלו להילחם כנגד מה שנגזר עליהם משמים. גם אין לומר שאם היו אומרים להם: עשו מעשה טוב, היו ניצלים בזכותו. כי זכות מעשה הצדקה הועיל דווקא כיון שלא נעשה מתוך כוונה תועלתנית, וזכות מיוחדת זו היא שהועילה להם.⁷

תמים תהיה עם ה' אלוהיך

לאחר שהתברר כי לדעת רוב הראשונים יש אמת בתחזית הכוכבים, כפשוט הגמרא במסכת שבת, נותר לברר האם מותר אם כן לשאול באותם חזוים, או שאף על פי שיש בדבריהם אמת, אסרה תורה לדרוש בדבריהם:

כתב הרמב"ן בפירושו לספר דברים יח, יג:

וטעם תמים תהיה עם ה' אלהיך - שניחד לבבנו אליו לבדו, ונאמין שהוא לבדו עושה כל, והוא היודע אמיתת כל עתיד, וממנו נדרוש העתידות, מנביאיו או מאנשי חסידיו, רצונו לומר אורים ותומים. ולא נדרוש מהוברי שמים ולא מזולתם, ולא נבטח שיבואו דבריהם על כל פנים. אבל אם נשמע דבר מהם, נאמר: הכל בידי שמים, כי הוא אלוקי האלוקים עליון על הכל היכול בכל, משנה מערכות הכוכבים והמזלות כרצונו, מפר אותות בדים וקוסמים יהולל. ונאמין שכל הבאות תהיינה כפי התקרב האדם לעבודתו. ולפיכך, אחר אזהרת שאלת העתידות מקוסם ודורש בעד החיים אל המתים אמר שתהיה תמים עם השם בכל אלה, ולא תירא ממגיד עתיד... וזו מצות עשה.⁸

כך כתב גם הספורנו שם: "תמים תהיה - שלם עמו, שגם בדרישת העתידות לא תדרוש זולתי על ידי נביא או על ידי אורים ותומים". וכן כתב בנמוקי יוסף, למרות שלדעתו יש בסיס אמיתי לתחזית כוכבים, כנזכר לעיל, מכל מקום יש לאדם להתהלך בתמימות עם ה' וסיים שם בזה הלשון: "ומיהו רבותינו ז"ל הזהירו לבל ישים אדם מחשבתו באלו הדברים, ויתלה אדם עצמו במי שאמר והיה העולם, והוא בחסדיו יציל עבדיו מפגע רע".

בעניין פסיקת ההלכה למעשה כתב הרמב"ם בהלכות עבודה זרה יא, ח-ט:

איזה הוא מעונן? אלו נותני העתים שאומרים באסטגנינות: יום פלוני טוב, יום פלוני רע, יום פלוני ראוי לעשות בו מלאכה פלונית, שנה פלונית או חדש פלוני רע לדבר פלוני. אסור לעונן, אע"פ שלא עשה מעשה אלא הודיע אותן הכזבים, שהסכלים מדמין שהן דברי אמת ודברי חכמה. וכל העושה

7 כך עולה גם מסיפור אחר המובא בגמרא שם. אמרו חזוים בכוכבים לאמו של רבי נחמן בר יצחק: בנך יהיה גנב. לא הניחה לו לגלות את ראשו. אמרה לו: כסה את ראשך, כדי שתהיה עליך אימת שמים, ובקש רחמים. לא היה יודע מדוע אמרה לו כך. יום אחד ישב ללמוד תחת הדקל, נפלה הגלימה מעל ראשו, הרים עיניו ראה את הדקל, תקפו יצרו ועלה וחתך את אשכול התמרים בשיניו... מתוך כך שלא גילתה לו אמו את סיבת הדבר, משמע שאילו הייתה מגלה לו לא היה זה עוור. שכן על האדם לפעול ולעשות טוב משום האמת, ללא כוונה התועלתנית.

8 וכן כתב בספר חרדים ט, כא: "ומעלת שלמות הביטחון בו יתברך, מצוה שנית, שנאמר: תמים תהיה עם ה' אלהיך... זו מצות עשה שלא נשאל מהוברי השמים החזוים בכוכבים ולא מזולתם מה לעתיד להיות. אם נשמע דבר מהם, נאמין כי הכל ביד ה' מפיר אותם כפי התקרבנו לעבודתו". ובספר מצוות קצר, מצוות לא עשה קסו, כתב שאסור לדרוש בחזוים בכוכבים משום "לא תעוננו" וז"ל: "מצות לא תעשה שלא לעונן. שנאמר: לא תעוננו. כגון אלו הנותנים עונות ועתים, לומר: עונה פלונית או חודש פלוני טוב לעשות זה, או להיפך. וכל העושה מעשה על פי הוברי שמים כאלו, הרי זה עובר על זה".

מעשה מפני האסטגנינות, וכיון מלאכתו או הליכתו באותו העת שקבעו הוברי שמים, הרי זה לוקה שנאמר לא תעוננו.⁹

ובשולחן ערוך יורה דעה קעט, א פסק גם כן: "אין שואלים בחוזים בכוכבים ולא בגורלות".¹⁰ וכתב שם הרמ"א: "משום שנאמר תמים תהיה עם ה' אלהיך, וכל שכן דאסור לשאול בקוסמים ומנחשים ובמכשפים". וכיוצא בזה כתב הרמ"א באורח חיים תרסד, א: "כתבו הראשונים ז"ל שיש סימן בצל הלבנה בליל הושענא רבה, שיקרה לו או לקרוביו באותה השנה. ויש מי שכתב שאין לדקדק בזה, כדי שלא ליתרע מזליה. גם כי רבים אינם מבינים העניין על בוריו, ויותר טוב להיות תמים ולא לחקור עתידות". הרי שגם זה אינו ראוי, לא מצד איסור אלא מצד תמים תהיה עם ה' אלוקיך.¹¹

בסיכום

בדבר השאלה האם נכון להתעניין ולחוש לדברי תחזית ההורוסקופ. עולה מן האמור לעיל, שאף לדעת רבותינו הסוברים שיש אמת בתחזית הכוכבים, מכל מקום אין ללכת ולדרוש בהם או לעיין בדבריהם, משום "תמים תהיה עם ה' אלוקיך". וידע האדם כי הרשות נתונה בידו להטות עצמו לדרך טובה ולשנות את מזלו לטוב,¹² ולפיכך יעשה צדקה וחסד, ויעסוק בתורה בכל כוחו, ולא ידע דבר רע, כי ה' ישמרהו.

9 הבית יוסף ביורה דעה סי' קעט הביא על דברי הרמב"ם הללו את דעת הרמב"ן והנמוקי יוסף דלעיל, שאין זה בכלל לא תעוננו, ושיש בדברי החוזים אמת, כפי שעולה מהסוגיא בשבת ועוד.

10 עיין בהערה הקודמת, ולפי זה יש להבין יפה מה שנקט השולחן ערוך לשון: "אין שואלים", ולא כתב שהוא איסור לאו כלשון הרמב"ם. רוצה לומר שרק לכתחילה אין לשאול בהם. ובוה מדוקדק לשון הרמ"א שכתב שהוא משום תמים תהיה עם ה' אלוקיך, וכל שכן שאסור לשאול בקוסמים ומנחשים ומכשפים, משום שהם עצמם אסורים מדאורייתא.

11 מטעם זה פסק השולחן ערוך ביורה דעה קעט, ב: "נהגו שאין מתחילין בב' ובד', ואין נושאים נשים אלא במילוי הלבנה". והוסיף עליו הרמ"א בהגה: "ולכן נהגו ג"כ להתחיל ללמוד בר"ח, כי אע"פ שאין נוחש, יש סימן". והמשיך דבריו על פי שיטת הרמב"ן דלעיל: "במה שאדם יודע שהוא כנגד המזל, לא יעשה ולא יסמוך על הנס, אלא שאין לחקור אחר זה משום תמים תהיה".

12 וכן כתב במגן אבות לרשב"ץ (אבות ג, יט) וז"ל: "ורבותינו ז"ל למדונו דבר זה מעניין האצטגנינות שאמרו בפרק מי שהחשיך, האי מאן דבמאדים, יהא גברא שיד דמא או גנבא או אומנא או טבחא אומהולה, והקשה רבא על עצמו שהיה במאדים ולא היה בו כן, והשיבו לו מר נמי עניש וקטיל, הרי שהרשות נתונה ביד האדם להטות הדבר הידוע בסוף המעשה, אם מפני גזירת האל, אם מפני גזירת הכוכבים, למצוה או לעבירה. ובוה יתקיים מאמר רבי עקיבא שאמר, הכל צפוי והרשות נתונה. ולפי זה אמרו בפרק כל היד (גדה טז, ב) שהב"ה גזור על הטיפה שיהיה עשיר או עני, גיבור או חלש, חכם או טיפש, שכל זה לפי כח הטיפה, אבל שיהיה צדיק או רשע אינו גזור עליה, לפי שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים".